

byggnadsvård

Oxelösunds kyrkogård

Oxelö 7:33, Oxelösunds kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Renovering av klockstapeln

Dag Forssblad

Oxelösunds kyrkogård

Oxelö 7:33, Oxelösunds kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Renovering av klockstapeln

Dag Forssblad

Rapport 2011:09

© 2011 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Dag Forssblad, antikvarie
Omslagsbild: Klockstapeln efter renoveringen (Slm D11-264). Foto: Dag Forssblad.
Foto, där ej annat anges: Dag Forssblad, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS10-049

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2011

Innehåll

INLEDNING	5
Antikvarisk medverkan	5
Översiktlig beskrivning av Oxelösunds kyrkogård	5
Historik med relevans för ärendet	5
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	7
AVVIKELSER FRÅN BESLUTSUNDERLAGET	7
ANTIQUARISKA IAKTTAGELSER	11
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	11
Källförteckning	13
Administrativa uppgifter	13

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nyköping 9H SV & 9H SO med Oxelösunds kyrkogård markerad. Skala 1:50 000.

INLEDNING

Under perioden april-juni 2011 har klockstapeln på Oxelösunds kyrkogård renoverats. Arbetet har utförts i enlighet med en arbetsbeskrivning upprättad av Peter Breiman, EkoKlimat Sverige AB, daterad 2010-08-25. Oxelösunds församling ansökte under hösten 2009 om tillstånd för renovering av klockstapeln på Oxelösunds kyrkogård. Ansökan inkom till länsstyrelsen den 6 november 2009. Kompletterande underlag inkom 2010-01-25.

Länsstyrelsen i Södermanlands län beslutade den 12 februari 2010 med stöd av 4 kap 13 § Lag (1988:950) om kulturminnen mm att lämna tillstånd till ansökta åtgärder i enlighet med inkomna handlingar. Enligt länsstyrelsens beslut skulle arbetet utföras under antikvarisk medverkan och dokumentation.

Antikvarisk medverkan

Sörmlands museum fick uppdraget att svara för antikvarisk medverkan vid arbetets genomförande. Startmötet ägde rum den 19 november 2010. Arbetet har följts upp genom deltagande i startmöte, tre byggmöten, platsbesök vid behov samt genom en fortlöpande dialog per e-post och telefon med entreprenadens olika deltagare. Antikvarisk slutbesiktning genomfördes den 15 juni 2011.

Översiktlig beskrivning av Oxelösunds kyrkogård

Oxelösunds kyrkogård ligger fint inplanerad i landskapet. Mot öster avgränsas kyrkogården av markanta, skogbeklädda bergskärningar. I norr, väster och söder avgränsas kyrkogården av lägre, företrädesvis blandskogsbevuxna ytor. Kyrkogårdens huvudentré och parkering ligger i anslutning till kapellet i kyrkogårdens södra del dit man kommer via en väg kantad av en blandallé med bland annat lind, björk och klibbal.

Den ursprungliga kyrkogården utformades av arkitekt Erik Gunnar Asplund. Den består av en mur-omgärdad förgård, ett större ovalt område för ensamgravar och i direkt anslutning till detta i väster en långsträckt rektangulär yta utformad som en fyrdubbel allé. Detta område anlades för familjegravar.

Klockstapeln är uppförd väster om kapellet i form av en öppen klockbock av trä med tre hjärtstockar, strävor samt sadeltak med gavlar. Timmerkonstruktion och tak är klädda med brädor. Takets gavlar kröns av utsmyckningar av järn i jugendstil.

Historik med relevans för ärendet

Klockstapeln ritades av arkitekt Erik Lundberg år 1926 och uppfördes ursprungligen på berget där Sankt Botvids kyrka ligger idag. Efter uppförandet av Sankt Botvids kyrka år 1959 flyttades klockstapeln till kyrkogården år 1959.

Det finns relativt lite information om tidigare utförda åtgärder på klockstapeln. Huvuddelen av informationen rör underhållsåtgärder i form av målning och tjärning. Det finns bland annat uppgifter som anger att klockstapeln bruntjärades vart tredje år under 1940-talet. De senaste åtgärderna på klockstapeln utfördes på 1990-talet.

2 Klockstapeln på Oxelösunds kyrkogård vid startmötet den 19 november 2010 (Slm D11-265).

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Klockstapeln nedmonterades i sin helhet. Samtliga betongplintar reparerades och rötskadade delar av timmerstommen har ersatts med nytt timmer av ramsågad furu från Ockelbo. All panel har ersatts med ny ramsågad panel av furu. Klockstapeln återmonterades och ströks med Dalbränd furutjära.

AVVIKELSER FRÅN BESLUTSUNDERLAGET

Vid nedmonteringen av klockstapeln upptäcktes flera skador i såväl stomme som beklädnad vilka medförde ytterligare reparationsåtgärder. Klockstapeln visade sig tidigare ha fått en felaktig ytbehandling med Cuprinol eller liknande, vilket gjorde det omöjligt att använda trätjära för skyddsbehandling av klockstapeln. Därför beslutades det i samråd att all panel skulle bytas.

Fem av klockstapelns strävor uppvisade skador av röta eller insektsangrepp i den nedre delen. Angrepp fanns i såväl ytterkant som i kärna. Lagning av strävorna utfördes genom bladskarvning med snett inskuret blad med hakar. Skarvarna förstärktes med kilar mellan hakarna och ihopfogades med genomgående bultar (fig. 7 & 8).

Skarvtypen valdes med hänsyn till att strävorna i första hand är avsedda för tryckande belastning.

Täckningen av klockstapelns syllar utfördes med gerade brädor i stället för med underlagets föreslagna plåtlösning. Runt strävorans anslutning mot syllarna monterades med 1,5 mm tjock blyplåt. Orsaken till detta beslut var att inga rötskador dokumenterades på syllarna annat än i anslutning till strävorna.

Som en följdfeffekt av panelbytet beslutades i samråd att tjäran inte skulle pigmenteras. Orsaken till beslutet var att den mängd tjära som skulle behövas till ytbehandlingen, ca 300 liter, inte skulle gå att pigmentera på en gång. Risken bedömdes därför vara stor för skillnader i slutlig kulör på klockstapeln, på grund av flera blandningstillfällen. Klockstapeln ströks därför med opigmenterad Dalbränd furutjära A utblandad med 30 % kokt linolja. Önskas en mörkare kulör i framtiden får man ta ställning till denna fråga vid kommande underhåll.

Sadeltaketsnockplåt har ersatts med ny kopparplåt. I vinkeln mellan sadeltakets branta och flacka takfall hade takbrädorna relativt omfattande rötskador. För att minska risken för framtida skador monterades kopparplåt i takvinkeln. Till arbetena användes 0,6 mm tjock kopparplåt.

Takpanelens spikläkt visade omfattande skador i form av sågsnitt som sannolikt härrörde från en tidigare renovering. För att säkerställa takets framtida bestånd togs beslutet att byta all spikläkt. En av takfotssträvorna hade så omfattande skador att den inte gick att reparera. Därför ersattes den skadade strävan med en ny. Även några av takets bindbjälkar och högben ersattes av med nya.

Offerten angav att all panel skulle spikas med handsmidd spik. Vid demonteringen konstaterades att stolpar och bärande delar huvudsakligen var infästa med klippspik och panelen med galvaniserad och ogalvaniserad trådspik. Med hänsyn till dessa iakttagelser och klockstapelns ålder togs beslut om att göra all infästning med klippspik.

3 Rötskadat virke i syllstock och skadad betongplint (Slm D11-266).

4 Betongplinten efter lagning i samband med återmonteringen av klockstapeln (Slm D11-267).

5 Klockstapeln syllar hade omfattande skador vid strävornas anslutning till syllen. Till höger i bild ses hantverkaren Jon Åhlund, Åhlunds Byggnadsvård (Slm D11-268).

6 På takfotssträvorna fanns märken efter spikad plåt (Slm D11-269).

7 Nya syllstockar och skarvad sträva (Slm D11-270).

8 Pågående skarvning av en av klockstapelns strävor (Slm D11-271).

9 *Klockstapelns nya syllstockar (Slm D11-272).*

10 *Klockstapelns stomme återmonterad (Slm D11-273).*

ANTI-KVARISKA IAKTTAGELSER

Vid demonteringen av klockstapelns stomme noterades spår som visade att bland annat strävorna tidigare har varit skyddade med spikad plåt (fig. 6).

Av äldre fotografier framgår det att klockstapeln tidigare har varit försedd med hängrännor och stuprör. Avsaknaden av dessa kan vara en förklaring till de omfattande skadorna på strävornas nedre delar precis under takfoten.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Utförda arbeten har varit nödvändiga för att säkerställa klockstapelns fortsatta bestånd. Arbetet har utförts med stor hänsyn till klockstaplens kulturhistoriska värden avseende såväl utförda arbeten som använda material.

Renoveringen av klockstapeln vid Oxelösunds kyrkogård har utförts med antikvarisk medverkan och i samråd i enlighet med Länsstyrelsens beslut. Avvikelse från underlaget har tagits upp med och godkänts av antikvarisk konsult före arbetets genomförande. Arbetet godkänns härmed.

11 Den färdigrenoverade klockstapeln vid slutbesiktningen i juni 2011 (Slm D11-274).

Källförteckning

Arkiv

Antikvarisk Topografiska arkivet, Stockholm
Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Oxelösunds kyrkogård
Kommun: Oxelösunds kn
Fastighetsbeteckning: Oxelö 7:33
Län: Södermanland
Stift: Strängnäs

Författningsskydd

Lag (1998:950) om Kulturminnen m m

Kyrkor uppförda före utgången av år 1939 skyddas enligt 4 kap. 3 § Lag (1998:950) om kulturminnen mm (KML). Enligt denna lag ska alla kyrkobyggnader och kyrkotomter som tillhör Svenska kyrkan samt alla begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För byggnader och anläggningar som tillkommit före 1940 gäller att de inte på något väsentligt sätt får ändras utan Länsstyrelsens tillstånd. Detta tillståndskrav gäller också för vissa, särskilt utvalda byggnader och anläggningar som är yngre och som har höga kulturhistoriska värden. Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde ska förvaras och vårdas väl. Varje församling ska föra en förteckning över sådana inventarier.

Projektrelaterad information

Beställare: Oxelösunds församling, Kyrkogårds- och fastighetsförvaltningen, Kyrkogårdsvägen 4, 613 40 Oxelösund
Projektör: Peter Breiman, EkoKlimat Sverige AB, Njushammar, Övergården, 640 34 Sparreholm
Entreprenör: Jon Åhlund, Åhlund Byggnadsvård AB, Noravägen, Hallingstorp, 610 74 Vagnhärad
Entreprenör: Shaun Ward, Byggnadsvård, Bladmursvägen 50, 816 94 Ockelbo
Entreprenör, el: Trosa Elektriska Installationer AB, Högbergsgatans 56, 619 30 Trosa
Antikvarisk konsult: Dag Forssblad, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Övriga uppgifter

Länsstyrelsens i Södermanlands län beslut: 2010-02-12, dnr 433-16946-2009
Sörmlands museum, dnr KN-KUS10-049

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.